

Potenciál sídliskových (medzi)priestorov v čase územnej implózie

The Potential of Residential In-Between Spaces in the Era of Territorial Implosion

Miroslav Čibík

Abstract:

This paper investigates the concept of emptiness within late-modernist housing estates, focusing on the interstitial or “white spaces” that emerged as a byproduct of post-war mass housing solutions. Constructed to rapidly address housing shortages, these estates prioritized standardization and prefabrication, often at the expense of design quality and functional public spaces. The rigid, repetitive layouts of prefabricated apartment blocks created intimate spaces but also generated voids—functionally ambiguous gaps that remain underutilized. These interstitial spaces, lacking clear definition or purpose, are emblematic of the technocratic approach that prioritized efficiency over livability, resulting in housing estates devoid of traditional urban elements like squares, streets, and well-defined public-private boundaries. The study provides an overview of current knowledge on these spaces and explores strategies for their reintegration as vibrant public areas. Focusing on Slovak housing estates, the research documents external interventions in these gaps and conducts a typological analysis of “white spaces” through graphical interpretations. Using a working database, the study evaluates their spatial quality, current functions, and proposes actionable recommendations. Central to the research is the concept of reverse growth—expanding housing estates inward—and the paradoxical idea that reducing free space can enhance spatial quality. This approach aims to improve navigability, foster community bonds, and establish a unique identity for housing estates. By introducing new functions, the interstitial spaces surrounding apartment buildings can be transformed into dynamic public areas, reimagined as “oases” within an urbanized environment. The paper presents functional and aesthetic concepts for revitalizing these spaces, with a case study focusing on the city of Martin, Slovakia, and its largest housing estate, Jahodníky – Ladoveň. The proposed solutions highlight the potential of these spaces to create a cohesive and distinctive identity for housing estates. By enhancing interconnections and continuity, these areas can improve spatial orientation and make previously invisible spaces visible. The study underscores the untapped potential of these micro-spaces, advocating for their integration into the public realm to enrich the lived experience of residents. Ultimately, this research calls for a reimagining of housing estates, transforming their voids into meaningful, functional, and identity-defining spaces.

Keywords:

Urbanism, Inner-Periphery, Housing Estate, Urban Voids, Urban Gaps, White Spaces, Places between Places, Small-Scale Interventions, Host Structure

ČIBÍK, Miroslav (2025). Potenciál sídliskových (medzi)priestorov v čase územnej implózie. In: KUGL, Jiří, ed. *Člověk, stavba a územní plánování 18*. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 314–325. ISBN 978-80-01-07472-5. ISSN 2336-7687. Článek je licencovaný pod licenci Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uvedte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvod – Mind the gap!

“Biele miesta”, to nie sú len výpadky mestskej matérie v kompaktnej urbánnej štruktúre, ale aj prázdne nevyužívané medzipriestory na sídliskách. Takéto (ne)miesta vznikali najmä počas výstavby sídlisk v 20. storočí a problém pretrváva dodnes. Typizáciou a prefabrikáciou sa mala výroba zefektívniť, zlacniť a urýchliť, no technokratický prístup ideu o kvalitnom bývaní zmenil. Vznikli teda sídliská bez námestí a ulíc, bez jasne určeného verejného a súkromného priestoru. Často tu chýbali plochy s jasným významovým a funkčným určením. Nemenné bloky bytových domov v usporiadaní inom ako pravidelnom (v línii, do “L-ka”) vytvárali hluché zákutia, ktorým nepomohla ani ľudová tvorivosť miestnych rezidentov.

Panelové sídliská, charakteristické svojou šedou monotónnosťou, nekonečnými radmi uniformných budov a absenciou kvalitných verejných priestorov, predstavovali v minulosti kontroverznú tému. Pre mnohých obyvateľov bol prvotný entuziazmus z ového bývania rýchlo nahradený frustráciou spôsobenou anonymným prostredím, nedostatkom zelene a priestorov na oddych a sociálnu interakciu. Rozsiahle sídliská s isíckami obyvateľov boli často vnímané ako neosobné, chladné a neprívetivé miesta, ktorým chýbal komunitný duch. Pre značnú časť spoločnosti sa sídliská stali symbolom totalitného režimu, a mnohí by ich radšej nahradili modernejšími štvrtami. Napriek negatívemu vnímaniu však panelové sídliská predstavovali pre mnohých ľudí jedinú cenovo dostupnú možnosť bývania a príležitosť začať nový život v modernom prostredí. Bez ohľadu na individuálne názory je nepopierateľné, že tieto sídliská zohrali kľúčovú úlohu v urbanistickom rozvoji miest a ovplyvnili životy miliónov ľudí. Aj dnes zostávajú cenovo dostupnejšou alternatívou bývania v centre mesta. V priebehu rokov sa mnohé sídliská premenili na príjemnejšie miesta na bývanie vďaka rozvíjajúcej sa infraštruktúre a posilneniu komunitného života. Aj napriek premenám zostali niektoré priestory nepovšimnuté, zabudnuté, a teda prázdne - bez pridelennej funkcie. Takéto miesta predkladaný príspevok opisuje ako medzipriestory.

„Naše mestá majú množstvo miest medzi miestami. Súčasná mestska prax tieto miesta akoby nevidela. Sú akousi slepou škvrnou urbanizmu.“ (Haluzík et al., 2021)

Táto práca je snahou o rozpoznávanie ich skrytého potenciálu. Zviditeľnenie miest, ktoré sa často skrývajú v tieni, ktoré si všimne len málo ľudí. Snahou výskumu je poukukázať na tieto “slepé” miesta a manifestovať potrebu ich rekonštrukcie na atraktívne zóny, ktoré budú nástrojom zveľadenia celej zóny či štvrte.

2 Scenáre “bielych miest” a príčiny ich vzniku

Biele miesta¹ majú rôzne formy a veľkostné parametre – od malých zanedbaných zbytkov pôdy, ktoré ostali neobhospodarované, až po veľké opustené areály (Haluzík et al., 2021). Takéto priestory sú nositeľmi viacerých atribútov – veľkosť, tvar, pôvod, funkcia (pôvodná, aktuálna), majetkovo-právne vzťahy a pod. Pre potreby úvodných mapovacích metód v rámci dlhodobého viacúrovňového výskumu zameraného na biele miesta bolo potrebné si definovať, ktoré miesta je možné veľkostne a charakterovo zaradiť do pracovnej databázy (Čibík, 2024). V úvodných fázach výskumu sa zistilo, že nie je možné prísť s jednoznačne definovateľnou typológiou bielych miest. Práca preto prináša prehľad a kategorizáciu bielych miest prostredníctvom rôznych scenárov naviazaných na lokalitu

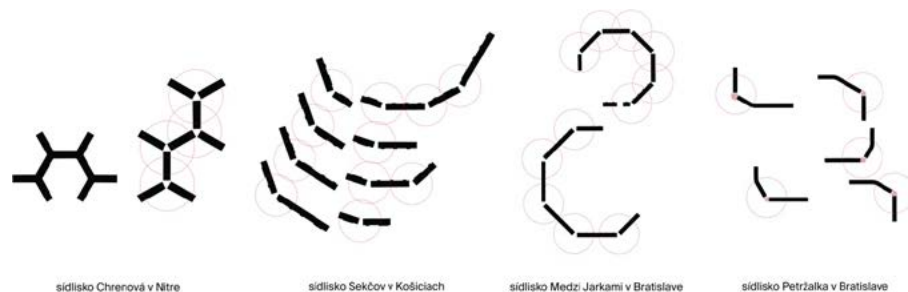
1 Pojem sprevádza multi-pojmovosť, kde rozličné označenia opisujú ten istý fenomén z rôznych perspektív, a teda rozličným výkladom a do istej miery sa dokážu negovať. Spomedzi všetkých pojmov sa v rámci výskumu priestorov bez funkcie, prípadne priestorov s funkciou nereprezentatívnou, vybral pojem “biele miesta”, pretože najlepšie reprezentuje “prázdno”. Navyše pojem je ľahko rozpoznateľný optikou “bežných ľudí”, keďže je prítomný vo viacerých vedných odboroch a praxi: societa (sociálne vedy), text, hovorené slovo (lingvistika), výtvarné umenie, dejiny, história...

priestoru v rámci mesta. Vyvinutá typológia bielych miest pozostáva zo scenárov, ktoré sa charakterovo menia na základe nasledovného priestorového umiestnenia:

- Centrum mesta: táto kategória sa vyznačuje kompaktnou urbanistickou štruktúrou a zahŕňa historické centrá miest a husto zastavané oblasti – jedná sa o výpadky mestskej matérie (priestor vzniká asanáciou budovy v dôsledku prírodných katastrof, v procese rozvoja miest, politických alebo ekonomických pádov, ale aj chýb v územno-plánovacom procese),
- Vnútorne mesto: patria sem vnútorné priestory sídlisk – sídliskové medzipriestory, kampusy, väčšie obytné komplexy a prechodové zóny medzi centrom mesta a periférnymi oblasťami,
- Vonkajšie mesto a periférne oblasti: sem patria priemyselné zóny a ich vnútorná štruktúra, brownfieldy a otvorené nevyužívané pozemky.

3 Sídliskové (medzi)priestory

Predkladaný príspevok sa zameriava na lokalitu "vnútorné mesto", kde bližšie odprezentuje vnútorné priestory sídlisk – sídliskové medzipriestory. Príčinu ich vzniku treba hľadať v typizácii bytových domov: Na počiatkoch masívnej bytovej výstavby bolo hlavným cieľom ušetriť prostredníctvom opakovania rovnakých projektov a využívania efektívnych dispozícií. Budovy, stavané na voľných otvorených plochách mali byť jednotné, rovnako ako aj skladba ich obyvateľstva – prevládala "fenomén sociálnej rovnocennosti". Fordizmus² (pásová výroba) a Taylorizmus³, ktoré minimalizovali výrobné procesy a efektívňovali prácu robotníkov, boli inšpiráciou pre industrializáciu výstavby (Řepková, 2022). Zameranie sa na rýchlu a masívnu výstavbu, viedlo k zanedbaniu architektonických aspektov. Aj keď architekti zdôrazňovali dôležitosť kvality sídlisk, priemyselný sektor reagoval minimálne. Hodnotnejšie prostredie sa síce v niektorých prípadoch podarilo vytvoriť, no nie zásluhou architektúry, ale urbanistickými koncepciami. Rovnako nadimenzované objekty architekti a urbanisti ukladali do rozličných sústav a blokov, čo vytváralo intímny priestor v priestore, no zároveň aj hluché miesta bez funkcie, či diery.

Obr. 1 – Analýza sídliskových štruktúr. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

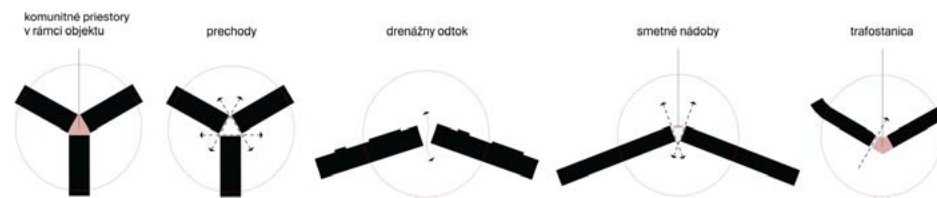
Sídliskové medzipriestory sa dajú vysvetliť napríklad na tvorbe architekta Michala Maximiliána Scheera⁴, ktorý v rokoch 1963 – 1969, v krajskom meste Nitra naprojektoval

² Fordizmus je systém priemyselnej hromadnej výroby známy od počiatku 20. storočia pochádzajúci z USA.

³ Taylorizmus je sústava vedeckej organizácie práce, autorom ktorej je Frederick Winslow Taylor a podstatu ktorej tvorí rozloženie pracovných postupov na jednotlivé operácie a úkony, ich skúmanie a racionalizovanie pomocou časových a pohybových štúdií a ich spojenie so zvyšovaním pracovných výkonov stimulačnými prémiami.

⁴ Michal Maximilián Scheer (* 7. január 1902, Považská Bystrica – † 9. február 2000, Nitra) bol

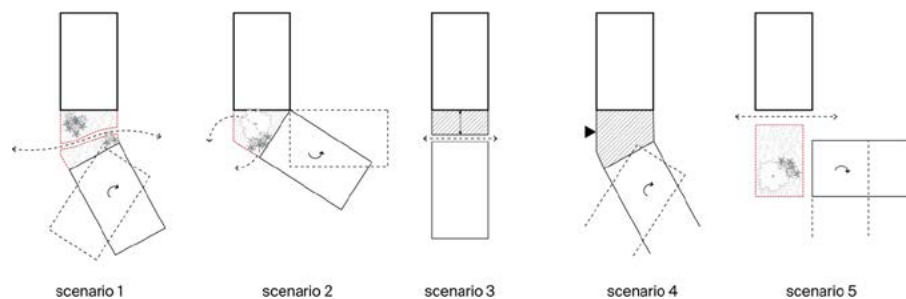
so svojim tímom sídlisko "Chrenová I." tvorené štandardnými typizovanými stavbami v podobe prízemných bytových domov so štyrmi podlažiami. Tie pospájali do pôdorysného tvaru písmena "Y", čím vytvoril šesťboký dvor (Nitrianske kultúrne dedičstvo, o.z., 2020). Pokúsil sa dosiahnuť "pokojné zelené miesto" v obklopení bytových domov, ktoré sú prepojené s okolitým priestorom. V styku troch panelových objektov vznikol uzatvorený medzipriestor s trojuholníkovým pôdorysom, ktorý poňal ako prechodové miesta (Novák et al., 2016). V zoskupení aké architekt navrhol sa dajú k sebe bytové domy ukladať „donekonečna“. Vznikla tak urbanistická štruktúra pripomínajúca „bunky včelieho platu“ - myšlienka porovnania života v spoločenstve človeka s dokonalo fungujúcim životom včiel. Druhým typom bytových domov sú výškové, zoskupené po troch. Na každom poschodí sú medzipriestory, v tomto prípade určené pre komunitné využitie - stretávanie sa obyvateľov bytových domov (Nitrianske kultúrne dedičstvo, o.z., 2020). Podobným príkladom je sídlisko "Medzi Jarkami" od architektov Štefana Svetka a Štefana Ďurkoviča, ktorí sa snažili vytvoriť kompaktný komorný priestor, natáčaním panelových blokov. Do vzniknutých medzipriestorov boli umiestnené zberné smetné nádoby. Ďalším príkladom využitia prázdna medzi budovami je sídlisko Sekčov v Košiciach, kde sa v týchto priestoroch zbiera voda zo svahu do drenážneho odtoku.

Obr. 2 – Analýza sídliskových štruktúr. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

Scenár číslo jeden prezentuje priestor medzi dvoma objektmi s prechodovou funkciou. Tento prípad sa vyznačuje delením už tak malej otvorenej plochy na dva a viac ešte menších celkov, čo značne znemožňuje vytvárať ucelený dizajn. Roztrieštené plochy poskytujú väčšinou priestor len pre nekoncepčnú zeleň. Trasovanie je účelové, tvorené užívaním priestoru a predom nenavrhované. Scenár číslo dva je typickým príkladom sídliskového medzipriestoru, kde nedošlo k dostavbe medzi dvoma objektmi. Takýto priestor je nepriechodný, no poskytuje zázemie a intimitu pre rôznorodé aktivity s pobytovou a rekreačnou funkciou. Scenár číslo tri prezentuje typickú medzeru medzi dvoma elementami budov, kde je priestor priechodný a otvorený z oboch strán vytvárajúc mikropriestor, ktorý nemožno zastávať. Šírka medzery sa líši v závislosti od okolitej zástavby. Scenár číslo štyri interpretuje zástavbu medzi dvoma elementami budov. Doplňený objekt je väčšinou jednopodlažný a nepriechodný, prípadne je podlažie v elevácii a prízemie prechodné. S plochou vyhradenou pre budovu sa dá pracovať vo vertikálnych vrstvách. Posledný scenár vytvára najveľkorysejší priestor pre rôznorodé aktivity s pobytovou a rekreačnou funkciou. Je čiastočne priechodný, ale trasovanie zväčša netriešti otvorenú plochu a chodník je vedený pozdĺž budovy. Prezentované scenáre sú tými najreprezentatívnejšími príkladmi bielych miest v prostredí sídliska štylizované do jednoduchých grafických schém pre jednoduchšiu čitateľnosť a pochopenie podstaty. Ich tvaroslovie je v realite variabilné (Čibík, 2024).

slovenský architekt. Patrí medzi významných slovenských architektov modernej architektúry tvoriacich v duchu funkcionalizmu.

Obr. 3 – Scenáre sídliskových priestorov. Zdroj: autor

4 Materiál a metodika

Výskum vychádza z kvalitatívneho a terénneho mapovania vnútroblokových sídliskových priestorov v konkrétnej lokalite. Cieľom bolo identifikovať a analyzovať tzv. biele miesta s potenciálom pre sociálnu a estetickú revitalizáciu. Výskumné otázky boli formulované nasledovne:

- Aké typologické scenáre medzipriestorov vznikajú na sídlisku Jahodníky – Ľadoveň?
- Ako sa líšia tieto priestory z hľadiska priechodnosti, prítomnosti intervencií a aktuálneho využitia?
- Aké zásahy (intervencie) môžu prispieť k zlepšeniu ich funkčnosti a identity?

Metodicky bol výskum rozdelený do nasledujúcich krokov:

1. Analýza mapových podkladov a výber lokalít podľa kritérií otvorenosti a nevystavanosti.
2. Terénne pozorovanie a fotodokumentácia.
3. Kategorizácia medzipriestorov podľa scenárov.
4. Návrh katalógu riešení na báze typológie a funkčných priorít.

Pre potreby pozorovania sídliskových medzipriestorov bolo vybrané sídlisko Jahodníky – Ľadoveň v okresnom meste Martin, Slovensko. Martin je historickým centrom regiónu Turiec na severe Slovenska. Leží na prieniku údolí, v Turčianskej kotline. Osídlenie bolo formované podhorím Veľkej a Malej Fatry. Martin bol vyhlásený za centrum národnej kultúry Slovákov. Najbližším susediacim mestom Martina sú Vrútky ležiace len 5 km na sever s ktorými tvoria jeden funkčný celok. Z juhozápadu susedí s mestom Prievidza (50 km), z južnej strany s mestom Turčianske Teplice (24 km), Banská Bystrica je vzdialená 63 km juhovýchodne, Ružomberok na východ 45 km a Dolný Kubín smerom na severovýchod 43 km. Martin tvoria štyri katastrálne územia: Martin, Záturčie, Priekopa a Tomčany. Skladá sa zo siedmich mestských častí: Ľadoveň – Jahodníky – Tomčany, Stred, Sever, Košúty, Priekopa, Záturčie a Podháj – Stráne. Na území mesta je vybudovaných šesť sídlisk: Jahodníky, Ľadoveň, Sever, Košúty, Záturčie a Priekopa. Sídlisko Jahodníky – Ľadoveň je situované na mieste pôvodnej obce Jahodníky. Ide o najväčšie sídlisko v meste.

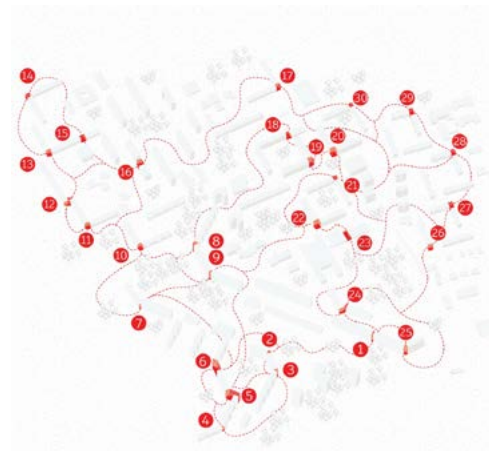
Výber riešeného územia podmienila najväčšia rozmanitosť medzipriestorov, štruktúra zástavby, charakter zástavby a architektonická rozmanitosť. Prvým krokom výberu vhodných lokalít bola identifikácia všetkých potenciálnych medzipriestorov na mape sídliska. Metóda výberu bielych miest do pracovnej databázy spočívala v selekcii všetkých, podľa mapy, "otvorených", voľných lokalít (slepé miesta) medzi bytovými objektmi, u ktorých nenastalo doplnenie štruktúry a miesta, kde nedošlo k doplneniu mestskej matérie. Nasledne bolo nutné absolvovať potrebné terénne prieskumy za označenými lokalitami, po ktorom dochádza k selekcii "reálnych" medzipriestorov.

Výberom neprešli priestory presahujúce veľkosť medzipriestoru, a tie ktoré prechádzali do rozsiahlych otvorených plôch. Prostredníctvom terénnych výjazdov k riešeným lokalitám, sa neskôr spracovala finálna pracovná databáza 30. sídliskových medzipriestorov. Následne sa vypracovali pracovné karty (Obr. 4, 5) ku každému miestu. Súčasťou karty sú základné informácie o priestore: ako je lokalita, (názov ulice), presné zameranie v podobe GPS súradníc, skutočná výmera prázdneho miesta, scenár sídliskového medzipriestoru, do ktorého spadá daný priestor a posúdenie prítomnosti externých zásahov (intervencie) v konkrétnom priestore - (sledovala sa iniciatíva ľudí priestor zmeniť, doplniť alebo vylepšiť – vzťah k miestu). Každé z miest je zadefinované vlastným názvom (kódom). Karta ďalej obsahuje mapový výrez zobrazujúci presnú polohu miesta v rámci sídliska, štruktúru súčasného stavu priestoru. Súčasťou pracovnej databázy je tiež fotodokumentácia súčasného stavu priestoru. Výsledkom je materiál obsahujúci celkom 30 bielych miest, ktorý slúži ako podklad pre budúci výskum. Databáza a informácie v nej sa budú podľa potreby pravidelne aktualizovať.

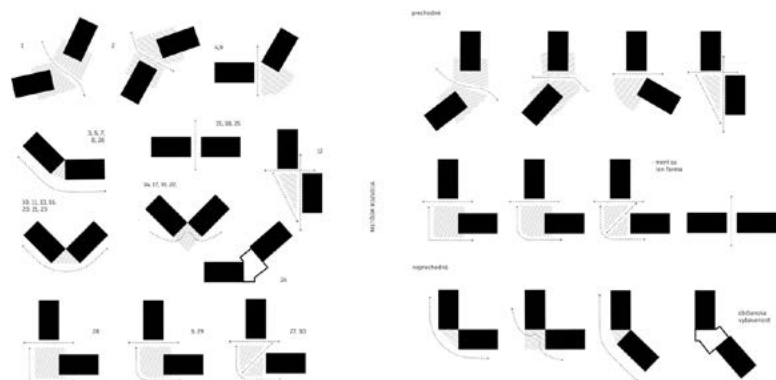
KÓD PRIESTORU: **SM_07**
 LOKALITA: ul. Lemontova
 GPS SÚRADNICE: 49.053642, 18.927715
 SCENÁR: 2
 PRÍTOMNOSŤ EXTERNÝCH ZÁSAHOV: nie

Obr. 4 – Ukážka pracovnej karty k sídliskovému medzipriestoru SM_07. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

Obr. 5 – 30 medzipriestorov na sídlisku Jahodníky - Ľadoveň. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

Obr. 6 – Pracovné schémy pozorovaných medzipriestorov. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

Nasleduje hľadanie typológie pozorovaných medzipriestorov na sídlisku Jahodníky – Ľadoveň v Martine. Postupným zakresľovaním pôdorysnej podoby pozorovaných miest sa zjednodušuje čitateľnosť organizácie bytových domov - ich následná kategorizácia do dvoch základných skupín – priechné a nepriechné medzipriestory. Z piatich definovaných scenárov sídliskových medzipriestorov sa na pozorovanom sídlisku najčastejšie vyskytuje scenár č. 2. Nepriechný mikropriestor, na mieste ktorého pôvodne nedošlo k dostavbe. Je typickým predstaviteľom sídliskového medzipriestoru najmä kvôli svojmu tvaru, ktorý vzniká pri „natáčaní“ bytových domov. Sklon natočenia sa do značnej miery objavuje aj na iných slovenských sídliskách tohto typu. Priestor vytvára intímne miesto s trojuholníkovým alebo štvorcovým pôdorysom. Zahŕňa rohové priestory alebo „štrbinu“ v bode otáčania objektov.

5 Urbanistická analýza sídliska Jahodníky – Ľadoveň

Sídlisko Jahodníky – Ľadoveň sa nachádza v severovýchodnej časti mesta Martin a tvorí najväčšiu obytnú zónu v jeho územnej štruktúre. Urbanistická koncepcia sídliska vychádza z princípov povojnovej modernistickej urbanizácie – voľného osadzovania bytových domov, bez pevného uličného rastra a s minimálnym dôrazom na verejné priestory s jasne definovanými funkciami.

Zástavba je tvorená prevažne 4- až 8-podlažnými panelovými domami typizovaných radov, ktoré sú usporiadané do rôznych konfigurácií – od lineárnych radov, cez „L“ a „T“ pôdorysy až po atypické natočenia. Táto rozvoľnená kompozícia spôsobuje vznik početných nepravidelných medzipriestorov bez určeného účelu, ktoré sa často stávajú nevyužitými, resp. nedostatočne aktivovanými plochami.

Z urbanistického hľadiska je sídlisko charakteristické nasledovnými rysmi:

- **Absencia centrálneho verejného priestoru** – sídlisko nemá prirodzené „centrum“ v podobe námestia či verejnej osi.
- **Slabá vybavenosť** – občianska infraštruktúra je rozptýlená a prevažne lokalizovaná na okrajoch, čím nevytvára funkčné ťažiská.
- **Nízka čitateľnosť a orientovateľnosť** – chýbajú výrazné orientačné body a priestorové členenie.
- **Medzištítové priestory** – veľké množstvo hluchých miest medzi objektmi bez jednoznačného využitia, ktoré však vykazujú potenciál na komunitné aktivity.
- **Dopravná dostupnosť** – zabezpečená je prostredníctvom zberných komunikácií a MHD liniek, avšak absentujú zóny prioritne určené pre peších a pobytové aktivity.

Z hľadiska širšieho kontextu je sídlisko Jahodníky – Ľadoveň čiastočne izolované od centra mesta, pričom urbanistické väzby na ostatné časti Martina sú limitované. V rámci mestského územného plánu je vymedzené ako obytné územie s prevažne stabilizovaným charakterom.

6 Výsledky práce – katalóg riešení

Katalóg zobrazuje 60 možných riešení sídliskového medzipriestoru na podstate scenára č. 2, ktoré je ale možné použiť v rôznych variáciách aj na ostatné sídliskové scenáre. Riešenia sú rozdelené do troch hlavných kategórií: formy zelene, ktoré je možné do priestorov sídliska vniesť spolu s ich dôležitými funkciami (ekologická, eko-stabilizačná, hygienická, estetická a produkčná funkcia); priestory podporujúce komunitu, ktoré poskytujú zázemie pre rôzne formy socializácie a spolunažívania; a priestory anonymity, ktoré ponúkajú možnosť individuálneho pobytu, kontemplácie alebo umeleckej expresie.

Cieľom bolo vytvoriť atraktívne miesto – inkluzívne nielen pre širokú verejnosť, ale aj pre jednotlivca. Z tohto dôvodu sú niektoré návrhy spracované ako vizuálne náznaky alebo poetické obrazy, iné ako prakticky použiteľné modely zásahov. Odpoveďou nie je dom a jeho forma, ale náplň priestoru a jeho rámec – idea a význam, ktorý môže byť do priestoru vložený. Forma domu je v tomto kontexte nepodstatná.

Navrhnuté riešenia pokrývajú široké spektrum – od minimalistických úprav až po invazívne zásahy zasahujúce aj do fasád, striech či parterov bytových domov. Katalóg riešení je podrobnejšie delený do siedmich tematických skupín: hmota, šport, hra, umenie, prevádzka, rekreácia, formy zelene.

7 Medzinárodný inšpiračný rámec

Navrhované kategórie čerpajú inšpiráciu aj zo zahraničných príkladov obnovy modernistických sídlisk. V mnohých krajinách Európy sa podobné stratégie ukázali ako účinné nástroje pri revitalizácii zanedbaných vnútroblokových alebo medzištítových priestorov:

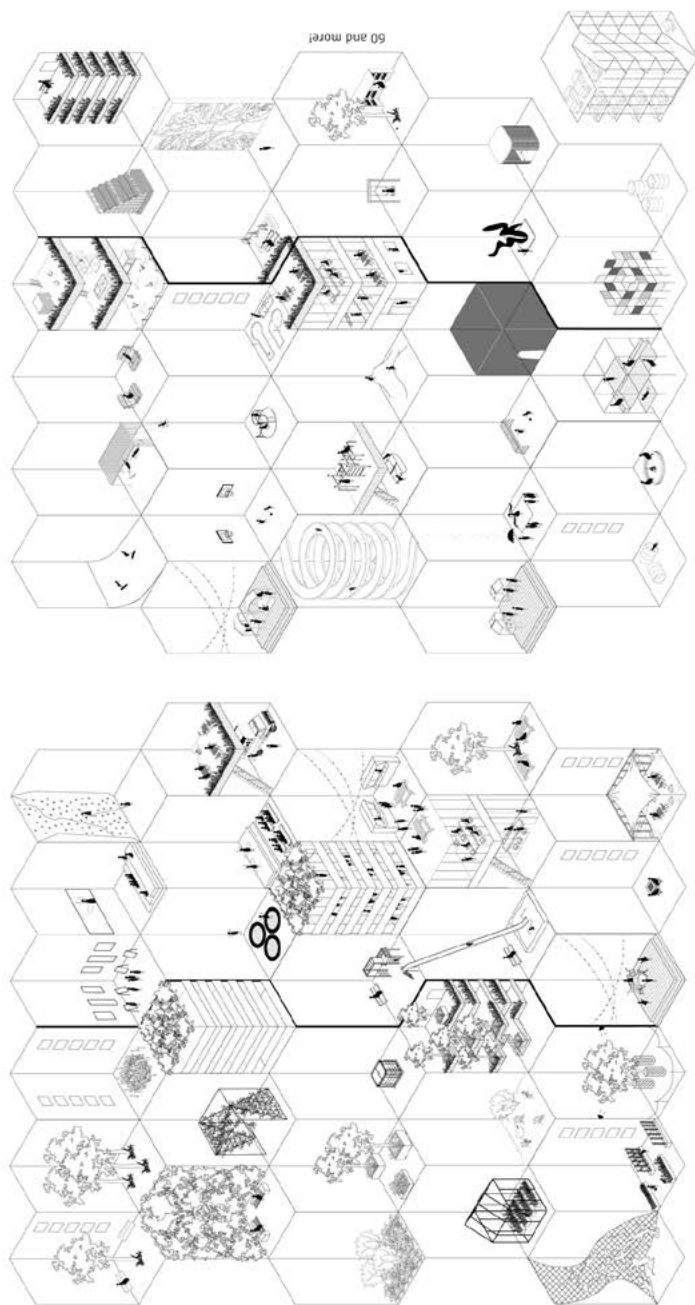
V Nemecku sa osvedčila kategória umenie a anonymita v podobe tzv. **Kunst am Bau** (umenie vo verejnom priestore), kde sú sídliskové zákutia pretvárané na malé kultúrne oázy s dočasnými alebo trvalými umeleckými objektmi (napr. v Lipsku či v berlínskej štvrti Marzahn).

Holandsko kladie dôraz na rekreáciu a komunitu, pričom sa často využívajú zdieľané dvory (**shared backyards**) a zónovanie pre pokojné trávenie času. Príklady z Amsterdamu či Utrechtu ukazujú, že aj malé intervencie ako sedenie, tienenie alebo mobiliár výrazne ovplyvňujú kvalitu priestoru.

V Poľsku sa uplatňuje prístup **tichého redizajnu** zameraný najmä na formy zelene a rekreáciu – napríklad prostredníctvom komunitných záhrad, dažďových záhonov alebo mobiliárových parkietov bez zásahu do statickej štruktúry domu (príklady z Varšavy či Gdanska).

V Česku sa čoraz viac presadzujú modely participatívne navrhovaných ihrísk, komunitných dvorov a mikropiazzett v zmysle kategórií hra, šport a prevádzka – často v spolupráci medzi samosprávou a miestnymi iniciatívami (napr. programy revitalizácie vnútroblokov v Brne a Prahe).

Tieto príklady naznačujú, že aj v prostredí typizovanej a schematickej sídliskovej výstavby možno navrhovať riešenia, ktoré kombinujú pragmatickosť s estetikou, funkciu s významom a komunitný život s individuálnym presahom. V tomto duchu bol zostavený aj predkladaný katalóg riešení – ako kombinácia miestneho poznania, terénneho výskumu a medzinárodne overených stratégií.

Obr. 7 – Katalóg riešení. Zdroj: Čibík a Plánková, 2024

8 Vzájomné interakcie

Na základe vypracovaných analýz súčasného stavu vybavenosti sídliska Jahodníky – Ladoveň v Martine výskum konštatuje, že tu absentujú doplnkové aktivity a služby. Nástrojom celkovej revitalizácie sídliska môžu byť jeho mikropriestory, ktoré dokážu navzájom interagovať a vytvoriť funkčnú sieť. Do týchto priestorov sa modelovo umiestnili rôzne aktivity z vytvoreného katalógu možných riešení (Čibík a Jankechová, 2023). Nasledujúci model interpretuje ako by sa dali miesta navzájom prepojiť a vytvoriť tak jeden funkčný celok. Možnosti aplikovania riešení sú zobrazené v rámci schémy, ktorá sleduje nasledovnú filozofiu umiestňovania funkcií:

- Medzipriestory na okrajoch sídliska predstavujú miesta priepustnosti, teda miesta „pozývacie“. Ich poslaním je upozorniť a pritaľhnúť pozornosť. Sú to tiež priestory, ktoré sú príliš malé pre doplnenie služieb alebo vybavenosti. Užívateľ/recipient je prostredníctvom týchto priestorov pozývaný objaviť ďalšie miesta s unikátnou funkciou v pomyselnom „centre“ sídliska. Tu sa už odohráva pestrejšia funkčná náplň, tvorená priestormi komunity.
- Miesta priepustnosti: umelecké prvky, premenlivé inštalácie, small – scale architektúra ale aj anonymné miesta, určené ľuďom s potrebou byť osamote.
- Komunitné miesta: objekty poskytujúce možnosti rozvíjania susedských vzťahov, kultúrne vyžitie, voľnočasové aktivity, absentujúcu vybavenosť a služby

Tento výskum sa nezameriava na identifikáciu centra vybavenosti alebo centra sídliska ako celku. Namiesto toho sa sústreďuje na skupinu sídliskových medzipriestorov, ktoré majú potenciál vzájomne interagovať a vytvoriť koherentný funkčný celok. Tento celok by mohol slúžiť ako platforma pre organizáciu rôznych typov programov a aktivít, čím by sa premenil na dynamický a multifunkčný priestor. Cieľom tejto transformácie je nielen praktické využitie doteraz zabudnutých miest, ale aj ich premena na unikátne funkčné zóny, ktoré by obohatili urbanistickú štruktúru sídliska. Tento proces možno chápať ako manifest (Čibík et al., 2023), ktorý demonštruje, ako je možné revitalizovať nevyužívané priestory a vniesť do nich nový život a účel. Výskum tak interpretuje potenciál týchto medzipriestorov a navrhuje spôsoby, ako ich integrovať do každodenného života obyvateľov, čím by sa stali významnou súčasťou sídliskového prostredia.

9 Záver

Predkladaný výskum vníma sídliskové medzipriestory ako špecifické urbanistické jednotky s výrazným potenciálom transformácie na funkčné a esteticky hodnotné prvky v rámci inak uniformného prostredia panelových sídlisk. Tieto často prehliadané a nevyužívané priestory, v texte označované ako „svetlé oázy“, môžu slúžiť ako orientačné body, ktoré nielen zvyšujú čitateľnosť urbanistickej štruktúry, ale zároveň prispievajú k jej diferenciacii a hierarchizácii. Revitalizácia týchto medzipriestorov by mohla viesť k vytvoreniu funkčných a sociálne atraktívnych zón, ktoré by doplnili chýbajúce prvky občianskej vybavenosti a obohatili kvalitu života obyvateľov. Strategickým cieľom výskumu je premeniť doteraz nevyužívané alebo zabudnuté medzipriestory na dynamické centrá poskytujúce priestor pre rôzne aktivity – od rekreačných a spoločenských po kultúrne a komunitné. Táto transformácia by nielen zvýšila funkčnú diverzitu sídliska, ale zároveň by prispela k jeho sebestačnosti, čím by sa znížila závislosť obyvateľov na centrálnych mestských zónach. Medzipriestory by sa tak mohli stať nástrojom na zlepšenie kvality urbanizovaného prostredia a zároveň platformou na posilnenie sociálnych väzieb a komunity. Z urbanistického hľadiska by revitalizácia týchto priestorov mohla vytvoriť

hierarchickú štruktúru, kde by medzipriestory fungovali ako sekundárne centrá v rámci sídliska. Ich integrácia do verejného priestoru by zlepšila orientáciu v často rozsiahlych a monotónnych štruktúrach a zároveň by prispela k ich diferenciacii. Okrem funkčného rozšírenia by mohli byť tieto priestory nositeľmi lokálnej identity, čím by zvýšili kultúrnu hodnotu jednotlivých sídlisk. Zo sociálneho hľadiska by revitalizované medzipriestory poskytli obyvateľom priestor na trávenie voľného času, budovanie komunity a posilnenie susedských vzťahov. Mohli by slúžiť na neformálne stretávania, kultúrne podujatia či rekreačné aktivity, čím by prispeli k vytváraniu pocitu miesta a lokálnej identity, ktoré v sídliskovom prostredí často chýbajú. Z estetického hľadiska predstavuje revitalizácia medzipriestorov príležitosť na architektonickú a urbanistickú inováciu. Tieto priestory by mohli byť koncipované ako výtvarné alebo dizajnové prvky, ktoré by zvýšili vizuálnu atraktivitu sídliska a prispeli k jeho celkovej kultúrnej a estetickému hodnote.

Výskum sa zameriaval na sídlisko Jahodníky – Ladoveň v Martine, kde boli pomocou terénnych prieskumov a grafických interpretácií vytvorené scenáre pre revitalizáciu medzipriestorov. Analýza a kategorizácia týchto „bielych miest“ odhalila ich rôznorodé formy a funkčné možnosti, ktoré môžu významne obohatiť urbanistickú štruktúru. Výskum predstavil katalóg riešení zahŕňajúcich rôzne formy zelene, priestory pre komunitu a umelecké intervencie. Tieto návrhy môžu byť aplikované na rôzne typy medzipriestorov, čím by sa vytvorila funkčná sieť spájajúca jednotlivé časti sídliska do koherentného celku. V závere možno konštatovať, že revitalizácia sídliskových medzipriestorov predstavuje nielen urbanistickú výzvu, ale aj príležitosť pre architektonickú a sociálnu inováciu. Premnou týchto zabudnutých priestorov na živé a funkčné zóny možno nielen zvýšiť kvalitu života obyvateľov, ale aj posilniť komunitu a vytvoriť jedinečný charakter sídliska. Tento výskum sa otvára pre ďalšie štúdie a praktické aplikácie, ktoré by mohli prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju sídlisk.

Literatúra

- ČIBÍK, Miroslav (2024). Rezervné priestory v(po)vojnovom období – biele miesta na mentálnej mapemesta Nitra. In: KUGL, Jiří, ed. Člověk, stavba a územní plánování 17. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 100–113. ISBN 978-80-01-07329-2. ISSN 2336-7687.
- ČIBÍK, Miroslav (2024). Mapping the In-Between – Approaches and Methods of Researching Urban Voids. In: Public recreation and landscape protection – with sense hand in hand?. Brno : Mendel University in Brno, pp. 211-215.
- ČIBÍK, Miroslav et al. (2023). Exploring White Spaces on Urban Mental Maps. In: Public recreation and landscape protection – with sense hand in hand?. Brno : Mendel University in Brno, pp. 63-66.
- ČIBÍK, Miroslav, JANKECHOVÁ, Katarína (2023). Small-Scale Invasive Interventions as Impulses for the Reactivation of Forgotten Urban Spaces. In: Public recreation and landscape protection – with sense hand in hand?. Brno : Mendel University in Brno, pp. 268-272.
- HALUZÍK, Radan. et al. (2021) Město naruby - Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy. Praha: Akademie věd České republiky. ISBN 978-80-200-3041-2.
- NITRIANSKÉ KULTÚRNE DEDIČSTVO, o.z. (2020). Aj toto je umenie. Online. Aktualizované 2024. Dostupné na: <https://www.ajtotojeumenie.sk/sidlisko-chrenova-i/>
- ŘEPKOVÁ, Hana (2022). Regenerace sídlišť v souladu se zájmy památkové péče. Online. Národní památkový ústav. 244 s. Dostupné na: <https://www.npu.cz/publikace/regene-race-sidlist-v-souladu-se-zajmy-pamatkove-pece.pdf>

Príspevok je čiastkovým výstupom kultúrno-edukačného projektu KEGA 038SPU-4/2024 M:INT - Biele miesta a efemérne mestské intervencie a KEGA 004SPU-4/2023 KR:EK:IN- Krajinná ekonómia pre inovatívne a udržateľné interdisciplinárne vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku. Týmto projektom ďakujeme za finančnú podporu našej vedeckej, výskumnej a vzdelávacej činnosti.

Informace o autorovi

Ing. Miroslav Čibík, PhD.

Ústav krajinnej architektúry, FZKI, SPU v Nitre

miroslav.cibik@uniag.sk